

Червень 2023. Постаті

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

**160 років від дня народження
Гуго Мюнстерберга (Hugo Münsterberg;
1863-1916), німецько-амери-
канського психолога, одного з
фундаторів психотехніки**

Гуго Мюнстерберг народився 1 червня 1863 в м. Данциг, Пруссія (нині Гданськ, Польща). Його батько був купцем, займався продажем деревини, а мати – художницею. Закінчив Лейпцизький (1885) та Гейдельберзький (1887) університети, був учнем німецького філософа та психолога Вільгельма Вундта. У 1887-92 Мюнстерберг – професор Фрайбурзького університету, де на власні кошти організував експериментально-психологічну лабораторію. Опублікував серію праць «Дослідження з експериментальної психології» (1889-92).

У 1892 Мюнстерберг переїхав до США, де став професором Гарвардського університету. Приїхавши в країну з метою заснувати психологічну лабораторію в Гарварді, ледь говорив англійською, а на момент кончини був автором близько 20 книг англійською та визнаний піонером виробничої та судової психології. Згодом був обраний президентом Американської психологічної асоціації (1898) і Американської філософської

асоціації (1908). Також був почесним доктором низки університетів Європи та Америки, віцепрезидентом Вашингтонської академії наук, редактором журналу Harvard Psychological Studies.

Ідеї Мюнстерберга лягли в основу багатьох напрямів сучасної психології. Теоретичні погляди вчений виклав у книзі «Основи психології» (1900). Мюнстерберг – один із засновників прикладної психології («психотехніки»), автор перших праць із визначення професійної придатності; брав участь у розробленні психотестів, займався дослідженням телепатії та інших паранормальних явищ.

Однією зі сфер інтересів Гуго Мюнстерберга була педагогіка, точніше використання психологічних закономірностей у шкільній практиці. Його праця «Психологія і вчитель» (1909) досі є однією з фундаментальних у царині педагогічної психології та психології освіти. Книга складається з трьох частин: «Цілі навчання», «Душа дитини» та «Робота в школі». Заключний розділ книги – «Вчитель» – присвячений питанням ролі школи у вихованні. Мюнстерберг простими словами говорить про дуже важливі речі – про роль учителя, про той вплив, який він справляє на учня. Саме від ставлення вчителя до дітей і до своєї справи залежить і результат його роботи: «Учитель, який не відчуває краси і святості свого покликання, який вступив до школи не тому, що серце його сповнене бажання навчати молодь, а тільки для того, щоб мати роботу і здобувати собі засоби для існування, завдає шкоди учням і ще більшої шкоди самому собі».

Помер Гуго Мюнстерберг 16 грудня 1916 в буквальному сенсі слова на кафедрі – під час читання лекції, від інфаркту (Кембридж, Массачусетс, США).

**140 років від дня народження
Антіна Оніщука (1883-1937), пе-
дагога, етнографа, освітнього
діяча**

Оніщук Антін Іванович народився 7 червня 1883 в м. Коломия на Івано-Франківщині. В 1901, закінчивши Станіславську вчительську гімназію, 18-річним юнаком поїхав до високогірного гуцульського села Зелениця (нині Черник), де створив початкову

школу й став у ній першим учителем (до 1-го класу пішло 16 учнів). Організував у селі читальню «Просвіти», допоміг селянам відкрити крамничку та організувати позичкову касу. У 1908-14 працював учителем у с. Карлові на Покутті. За сприяння Василя Стефаника виступав по селах з лекціями, допомагав у роботі читалень, гуртків художньої самодіяльності, заснував у с. Карлів духовий оркестр, який брав участь в організації святкування 100-річчя від дня народження Т. Шевченка. За ці виступи та критику урядовців у пресі австро-польська влада переслідувала його й кілька разів звільняла з посади.

У 1914 – співробітник Етнографічної комісії Наукового Товариства імені Т. Шевченка (НТШ) у Львові. Передав для музею НТШ експонати з Гуцульщини і Покуття. Збирав перекази і легенди про Олексу Довбуша. Автор етнографічних праць «З народного життя гуцулів», «Останки первісної культури у гуцулів». Записані ним народні пісні, перекази про опришків, казки, колядки, похоронні звичаї опублікував Володимир Гнатюк в «Етнографічному збірнику» (Т.31-32). Під час I Світової війни був мобілізований в австрійську армію – служив санітаром.

У 1920-х – співробітник Кабінету антропології етнології ім. Ф. Вовка при Всеукраїнській академії наук (ВУАН), учений секретар Етнографічної комісії ВУАН, потім старший науковий співробітник Всеукраїнського історичного музею у Києві. 1921-го у с. Старосілля на Чернігівщині заснував першу етнографічну науково-дослідну станцію, де було зібрано побутові предмети, що в Музеї антропології і етнології ім. Ф. Вовка сформували окремий відділ монографічного дослідження села Старосілля. Завідував

спецфондом у Музеї українсько-го мистецтва. Працював у Києві на викладацькій роботі у художньому інституті (1926-33). Був консультантом першого кінофільму про Т. Шевченка. Наявна у фондах Національного музею історії України зібрана Антіном Оніщуком або за його участі етнографічна колекція налічує 552 предмети.

У серпні 1937 був заарештований і 19 жовтня 1937 розстріляний. Похований у Биківнянському лісі. Реабілітований у 1983.

**160 років від дня народження
Марії Грінченко (1863-1928), письменниці, педагогині**

Марія Миколаївна Грінченко (дівоче прізвище Гладіліна) народилася 13 червня 1863 у місті Богодухові (тепер Харківська область) у купецькій сім'ї. Після закінчення земської прогімназії у 1881-84 працювала у місцевій народній школі. Влітку 1883 року Марія Грінченко на педагогічних курсах для народних учителів Харківщини познайомилася з сільським учителем, майбутнім письменником, педагогом, громадсько-культурним діячем Борисом Грінченком (1863-1910). Наступного року вони одружилися. У 1887-93 подружжя Грінченків працює в однокласній земській школі в с. Олексіївка Катеринославської губернії (тепер Луганська обл.).

У 1894-1902 мешкала з родиною – чоловіком та донькою Анастасією – в Чернігові. Допомогала Б. Грінченку у видавничій роботі, опрацюванні фольклорного матеріалу, впорядковувала колекції документів та гравюр, систематизувала бібліотеку Музею українських старожитностей В. Тарновського.

У 1910-18 Марія Грінченко керувала видавництвом імені Бориса Грінченка. Була членкинею-редакторкою комісії Словника української живої мови (1919). Подарувала

Закінчення. Початок на с. 21

Всеукраїнській академії наук бібліотеку Бориса Грінченка, до якої склала двотомний каталог.

Літературну діяльність почала 1884: друкувала вірші в журналах «Зоря», «Дзвінок», «Правда». Авторка прозових творів «Під землею. Оповідання про шахти» (1897), «Чередник та дівчата» (1898). Здійснила переклади зарубіжних авторів: «Нора» Г. Ібсена, «Казки Андерсенові: У 2 кн.», «Дядькова Томова Хага» Г. Бічер-Стоу, «Пригоди Тома Соера» Марка Твена та ін.

Марія Грінченко активно допомагала Борису Грінченку в записах живої народної мови при підготовці «Словаря української мови». Із заснуванням УАН (1918) працювала в Комісії Словника української живої мови, беручи участь у перевиданні, виправленні й доповненні «Словаря української мови» (1927–1928). Уклала підручники «Рідне слово. Українська читанка» (1912, разом із Борисом Грінченком) і «Наша рідна мова» (1918).

Після смерті чоловіка 1910 останні роки життя присвятила популяризації творчої спадщини Бориса Грінченка. Організувала власну бібліотеку (1918), а 1919 передала понад 6000 книжок до Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України імені В. Вернадського).

Померла М. Грінченко 15 липня 1928. Похована у Києві на Байковому цвинтарі поряд з чоловіком, донькою та онуком. Ці чотири могили знаходяться на 9 ділянці навпроти церкви Святого Вознесіння.

150 років від дня народження Івана Стешенка (1873-1918), громадського і політичного діяча, педагога, першого міністра освіти УНР

Іван Матвійович Стешенко народився 24 червня 1873 в Полтаві. Закінчив Полтавську класичну гімназію (1892) та

історико-філологічний факультет Київського університету (1896). Педагогічну діяльність розпочав відразу після закінчення університету викладачем Київської жіночої гімназії.

1897 був заарештований за участь у студентських акціях протесту. В Лук'янівській тюрмі він здружився з молодшою донькою М. Старицького Оксаною. Після звільнення з ув'язнення вони одружилися. І. Стешенка було вислано з Києва на три роки зі заборону в'їзду навіть до губернського міста. Перед ним було зачищено двері до школи, до педагогічної діяльності. Молоде подружжя працювало на Чернігівщині у відомих українських артистів М. Садовського і М. Заньковецької, а потім у садибі Г. Квятковського в Броварах. Тут І. Стешенко пише вірші, перекладає разом із дружиною. Його перу належать переклад українською мовою «Орлеанської Діви» Шіллера, праці «Поезія І.П. Котляревського», «Історія української драми», розвідки про Марка Вовчка, Панаса Мирного, Лесю Українку, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, М. Старицького, збірки поезій «Хуторні сонети», «Степові мотиви», оповідання «На заводі», драма «Мазепа» та ін.

Повернувшись у 1901 до Києва, І. Стешенко влаштовується на роботу в управління Південно-Західної залізниці. Тільки в 1906-07 навчальному році з допомогою друзів розпочинає педагогічну роботу в гімназії міста Слущька. За рік І. Стешенко був уже в Києві на посаді учителя 1-ої комерційної школи. Працював викладачем Фребелівського інституту, завідувачем кафедри історії західноєвропейських літератур Вищих жіночих курсів, викладачем історії драми в музично-драматичній школі М. Лисенка.

У червні 1917 Центральна Рада запросила І. Стешенка очолити Генеральний секретаріат освіти. На цій посаді він береться за українізацію освіти: укладаються українські підручники, термінологічні словники, програми для початкової школи та з українознавства. За короткий час відкриваються 42 середні школи (8 із них єврейські), 33 гімназії та два реальні училища, 321 вища початкова школа, 248 з них утримуються на державні кошти. І. Стешенко був фундатором Українського народного університету та Академії мистецтв.

Софія Русова у своїх спогадах писала: «...Стешенко офіційним папером закликав мене на посаду керівнички в його секретаріаті двох відділів – позашкільної освіти й дошкільного виховання... Із Стешенком приємно було працювати. Це був молодий, розумний діяч, на формальний бік справи звертав він мало уваги, але певно й рішуче дотримувався гасла: негайна українізація народної освіти, усіх шкіл й усіх шкільних установ...».

У ніч з 29 на 30 липня 1918 І. Стешенко був застрелений у Полтаві. Як виявилось згодом, вбивство Івана Стешенка – справа рук більшовиків. Похований на Байковому цвинтарі.

У 2008 на будівлі старої школи у с. Великі Будища на Полтавщині встановлено меморіальну дошку з барельєфом Івана Стешенка, на якій викарбувані слова: «У стінах цієї школи в червні 1918 року читав лекції з українознавства перший міністр освіти й культури Української Народної Республіки І.М. Стешенко».

120 років від дня народження Джорджа Орвелла (George Orwell; 1903-1950), англійського письменника

Джордж Орвелл (справжнє ім'я – Ерік Артур Блер) народився 25 червня 1903 в Індії, в сім'ї англійського колоніального чиновника. У 1921 закінчив Ітонський коледж – найпривілейованішу приватну школу Великої Британії, де одним з його викладачів був Олдос Гакслі – автор роману-антиутопії «Прекрасний новий світ» (1932). Серед улюблених письменників Орвелла були Редьярд Кіплінг, Чарльз Дікенс, Вільям Теккерей, Герберт Веллс.

Упродовж 1922-27 служив у Бірмі в королівській поліції. Про кар'єру письменника він почав мріяти ще в шестирічному віці. Вже в 11 років в одній із газет Орвелл опублікував патріотичний вірш, а

в 1923 з'явилися його перші «дорослі» публікації. У 1927 виїхав до Європи і остаточно вирішив стати письменником.

Намагаючись заробити на життя, працював мийником посуду в паризькому готелі, складальником хмелю в Кенті, помічником букініста, вчителем. Враження цих років були передані в книзі «У злиднях Парижа і Лондона», що вийшла в 1933; тоді ж з'явився псевдонім «Джордж Орвелл».

Після початку громадянської війни в Іспанії Орвелл вирушив до Барселони як кореспондент одного з лондонських тижневиків. Воював, був важко поранений франкістським снайпером. У 1937 став прихильником антикомунізму і буржуазно-ліберального реформізму.

Після початку Другої світової війни Джордж Орвелл просився на фронт, але через поранення і підозри на туберкульоз отримав відмову. У листопаді 1943 – лютому 1944 він пише «Колгосп тварин» («Animal Farm: A Fairy Story»). Сатира була настільки відвертим натяком на Сталіна, що її відмовлялися друкувати і у Великій Британії, і в США; опублікована книга лише 1945. Перше видання «Колгоспу тварин» українською мовою (1947, Мюнхен) водночас було другим перекладом повісті іншою мовою. Орвелл написав передмову до українського видання.

У 1945 він почав роботу над романом «1984», який став однією з найбільш відомих антиутопій 20 століття. У червні 1949 роман «1984» був опублікований у Великій Британії та США, а за півроку, 21 січня 1950, Джордж Орвелл помер від туберкульозу у Лондонському госпіталі.

Роман «1984» перекладено 62 мовами, а 1984 рік був названий ЮНЕСКО роком Джорджа Орвелла. У 2009 британська газета «Таймс» оголосила роман «1984» найважливішою книгою, надрукованою за останні 60 років. Роман розповідає історію Вінстона Сміта і його деградації під впливом тоталітарної держави, у якій він живе. Є найвідомішою і найцитованішою антиутопією у літературі і стоїть в одному ряду з «Прекрасним новим світом» Олдоса Гакслі і «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері. Українською мовою «1984» вперше побачив світ 2013 р.